

mente de los Reyes, (2) así como los Palacios, e las huertas, e los cilleros; que son cosas que non deuen ser vendidas, nin enagenadas en ninguna manera, sin mandado dellos. (3) Otrofi, las plaças, e los exidos, e las otras

cosas que son comunales (4) de las Ciudades; e de las Villas, e otras cosas semejantes, non se pueden mandar. (5) Otrofi dezimos, que nin los marmoles, (6) nin los pilares, nin las pilas, nin las puertas, nin madera, nin ninguna

summa, col. 4. *vers. licet autem dixerim*, & adde, L. & liberi dominii, ff. de contr. emptio. & L. apud Julianum, §. constat, ff. de legat. 1. & L. 15. tit. 5. part. 5. & 3. part. L. 7. tit. 28.

(2) De los Reyes. Rex habet duplex patrimonium, unum quod dicitur privatum, & appellatur patrimonium Cæsaris quod habet tanquam Titius, non tanquam Princeps, seu Rex, vel Imperator: aliud est patrimonium fiscale quod habet tanquam princeps, L. procurator, & ibi Cincius, C. de eden. L. 2. §. hoc interdicitur, ff. ne quid in loc. pub. & L. 1. ff. de offic. proc. cesa. LL. 1. & 2. cum ibi notatis, C. si advers. fisco, L. procurator, C. ubi caus. fiscal. & tradit Alexand. 4. vol. consil. 6. ponderatis his que in supra scripto, cui adde que dixit Lucas de pen. in rubric. C. de feud. rei privo. lib. 11. dixit etiam Bald. in leg. 1. C. de hered. vel actio. vend. de duplici patrimonio Principis quod unum appellatur fiscale, puta, introitus, & exitus cameræ fiscalis: aliud appellatur totius patrimonii regalis de rebus que sunt in æterno patrimonio Principis, videtur ergo intelligenda ista L. de his que sunt in perpetuo patrimonio regis, & non in his que ad aliquem Principem competenter jure privati patrimonii, veluti ad titium vid. L. 1. tit. 17. 2. part. & que ibi dixi, item, non procedit in his que jure confiscationis Principi applicentur: ita quod non essent redacta in formam patrimonii Principis prout exprimit etiam text. in di. §. constat, & in terminis quod ea que confiscantur non dicantur de dominio, seu patrimonium Principis tenent. And. de Iser. de prohibitis. feud. alien. per Feder. *vers. neque dominus*, col. 3. & idem vult Carolus Molendinus in gloss. sua consuet. parisiens. §. 3. num. 14. ubi dicit, quod dominium regis est inalienabile, & extra commercium privatorum: quam non effi Principis, sed majestatis sue, & republicæ: tamen feuda, & subfeuda, & alia quæcunque immobilia ab eodem dominio dependentia, que jure confiscationis, vel commissi ad Regem deferuntur, possunt libere per eum alienari, & in perpetuum concedi: quoniam hujusmodi accessiones, & obventiones licet dependent, & moverentur à domino regio, & per confiscationem, vel commissum factæ sunt Principis: tamen non sunt de dominio antequam dominio in corporentur, & ideo possunt per Principem alienari. Allegat, etiam And. de Iser. ubi supra, & in cap. 1. in princ. col. 2. de his qui feud. aar. poss. & constitutionem regni Siciliæ Federici secundi, que incipit constitutionem, & ibi Mathæum de Altiç. & licet L. ista declaret aliqua eorum que sunt in patrimonio Principis veluti palatia, & hortos Principis intellige, ut dixi quando essent in perpetuo patrimonio Principis, non de aliis: licet sine ejus consensu non possent alienari cum in hoc non interveniat consensus, ut consensus Principis: sed ut consensus cujuslibet privati, & non bene quia Docto. non ita bene declarat. Item etiam rebus hic enumeratis. Adde redditus regales de quibus in leg. 6. tit. 28. 3. part. sunt enim, & illa in perpetuo patrimonio Regis, & regni, & sunt imperprescribilia, ut ibi habetur, & dixi late, & quia magis furiosus videretur ille qui legat redditus tales, quam ille qui legat fundum albanum, vel hortos Sallustianos Principis qui reputatur in di. §. constat, videri furculus, & ut dicit And. de Iser. in di. *vers. neque dominus feud.* col. 1. sub appellatione domini Principis etiam de ejus numero sunt panes civiles dohana gabellæ demania ad victum Principis ordinata, prout etiam dixit, di. leg. 6. §. constat, ff. eod. & à contrario videtur hic, quod patrimonium regale possit alienari per Principem, seu de ejus mandato, & sic arguebat And. de Iser. in di. cap.

imperiales, in di. *vers. neque dominus feud.* col. 1. qui tamen concludit, quod si in grave præjudicium regni, & dignitatis hæ alienationes herent, & dignitas regis graviter læderetur, non valeret, juxta ea que habentur in cap. intellecto, de jur. jur. vide que dixi in leg. 10. tit. 18. 3. part. & in L. 28. tit. 11. ead. part. habes etiam hic, & in di. §. constat, quod reputantur impossibilia ea que dependent ex sola voluntate Principis, & vide ibi per Bart. & Paul. de Castr. Alex. & Jason. inferentes ad aliquas quæstiones quas ibi vide & per Bald. in leg. cum alienam, col. 2. C. de legat. *vers. item dubitatur*, & adde Bald. in leg. 1. col. 3. C. de inflit. dicentem, quod si relinquatur sub aliqua conditione, que non potest existere, nisi per dispositionem Principis quod talis conditio habetur pro non adjecta, nisi quando esset talis conditio que esset de substantia, ut si pater reliquit filio sub conditione legitimacionis, L. in tempus, ff. de hered. institut. & adde Bart. in leg. continuus, §. cum quis in fin. ff. de verb. obligat. quod id quod non potest obtineri, nisi fiat nova lex, per civitatem reputatur impossibile, quod Doct. limitant, nisi in eis que de facili Princeps concedere consuevit, ut not. Paul. in leg. continuus, §. cum quis, ff. de verb. oblig. Alex. & Jason. in di. §. constat per L. quidam relegatus, in princ. ff. de reb. dub. & L. intercidit, ff. de condit. & demoll. & per text. in di. §. constat, & per illam L. & istam potest dici, quod si possessor majoris legat rem aliquam majori alicui, etiam si legat eam scienter, non debeatur æstimatio quando in tali materia intervenit prohibitio Principis, ne res illæ alienentur: quia cum sine Principis licentia non possint alienari, non debetur æstimatio, quod tamen si legaret talem rem, & illam que non erat majoris: sed libera alternativa? Videtur quod tunc debeatur res illa que est libera per text. in leg. fin. §. fin. ff. qui, & à quib. & facit gloss. not. in cap. multorum 27. quest. 2. in verbo aut certe, & L. non unigue, post princ. ff. de eo quod certec. licet in contrarium faciat, L. que sub conditione, §. sed si sub jurejurando, ff. de condi. inflit. & quod ibi Bart. dicit in fin. principii.

(4) Que son comunales. 1. in publico usui: ut platea: forum, & illa quibus promiscue utuntur, ut hic, & in di. §. constat, secus ergo de aliis cujus usus non est publicus, licet sint in patrimonio populi, ut in leg. sed, & celsus, ff. de contrab. emt. & L. fin. C. de venden. reb. civit. lib. 11. & vide que dixi in leg. 15. tit. 5. 5. part.

(5) Non pueden mandar. Et sic, neque deberit æstimatio, quod limita nisi de voluntate testatoris tacita, vel expressa aliud constaret, ut in §. si quis iniquissimos, & ibi not. gloss. ff. de legat. 1. & gloss. in §. non solum, in *vers. sed si talis, instituta de legat.* & tenet Alberic. in di. §. constat, sed illa gloss. communiter reprobat, secundum Bald. & Joan. de Imol. ibi. Aduerte tamen, quia Alberic. ut dixi, tenet illam gloss. & idem vult in di. leg. si quis iniquissimos, ubi idem videtur velle Paul. de Castr. tenet etiam Joan. Faber in di. §. non solum, & Azon. C. eod. in summa, col. 4. forte potest dici, quod in re sacra cujus non est æstimatio, si legeretur, non debetur æstimatio, & si testator voluerit, ut detur æstimatio: in alia vero te que de peste esset æstimabilis nihil repugnat si talis res legeretur, licet non sit in commencement: quin debeat æstimatio, si de voluntate testatoris constet voluisse deberi æstimationem, de qua voluntate debet constare manifestè, ut dixit gloss. in di. §. non solum, ut si dixisset, lego talem rem, vel ejus æstimationem.

(6) Marmoles. Et an appellatione saxorum contineantur marmora, gloss. quod sic, & ibi not. Joan. de Pla-

na de las otras cosas, que son puestas, e ayuntadas a las casas, (7) e a los otros edificios, non pueden ser mandadas en testamento a otro. E si algund ome fiziese manda della, o de otras semejantes, non vale, nin es tenuto el heredero, de dar aquella cosa, nin la estimacion della. (8) E esto es defendido, porque tales cosas como estas fizen mas apuestas (9) las Villas, e los Lugares, do son: e porende non se deuen, por tal razon, arrancar en ninguna manera. E aun dezimos, que quando el fazedor del testamento mandasse su fierro Christiano a otro que fuesse Judeo, o Moro, o Herege, que tal manda non es valedera. (10) E si por auentura, algun testador mandasse a otro en su testamento alguna cosa, que fuesse de tal natura, e de tal condicion, quando la mandava, que lo podia fazer de derecho, e despues desto se camiasse a otro estado, que fuesse atal, que si estonce fuesse por fazer el testamento, que la non podria mandar; dezimos, que non valdria tal manda. (11) E esto seria, como si mandasse alguna cosa, que non fuesse sagrada quando la mandava, e caeciesse que la sagrasen des-

pues, sin mandado, e sin culpa del heredero, (12) Ca estonce, el heredero non seria tenuto de dar la estimacion de tal manda. E esto mesmo seria en las otras cosas semejantes destas, quando la cosa que fuesse mandada, mudafu estado, o su condicion, sin culpa del heredero.

L E Y XIII.

Como, Castillo, o otro lugar, que fuesse dado a algun ome, por servicio señalado que el fiziesse por ello, non puede ser fecha manda del a otros, que non supiesesen fazer aquel servicio.

Castillo, (1) o Villa, o Aldea, o alguna heredad, que diesse Emperador, o Rey, a algunos omes, porque le fiziesen algun servicio señalado, (2) de las rentas que lleuassen deende, obligando para siempre aquella cosa por aquel servicio; así como si la diesse a Caualleros, que le seruiessen con armas, segun que conuiene a Orden de Caualleria; o si la diesse a Marineros, que le fiziesen servicio con Nauios sobre Mar; o Almogauares, (3) o Ballesteros: si la cosa fuesse dada por alguna destas razanes sobredichas, o por otras que les se-

tea in leg. pen. C. de metallis. lib. 11. ubi vid. an liceat invito domino prædii intrare, & ibi querere marmora? & adde L. 8. tit. 12. lib. 6. in ordinatio. regia.

(7) Ayuntadas a las casas. Concord. cum L. cetera, ff. de legat. 1. & L. nuda, §. fin. ff. de legat. 3. ubi illa L. singulariter limitat quando res affixæ sine deformatione eadem removeri possent, & adde text. not. in leg. fidei-commissa, §. si quis illicite, ff. de legat. 3. ubi etiam ista regula limitatur in his que illicite essent affixa, quod autem in affixis parve domuncule? Vide, L. fenatus, §. marcellus, ff. de legat. 1. item limitatur in casu, §. sed & si quis, di. leg. cetera, & in casu, L. marcellus, cum ibi not. ff. de donat. inter vir. & uxor.

(8) Nin la estimacion. Reprobat opinionem gloss. in di. leg. cetera, in princ. super verbo non possunt que voluit, quod licet legatum rei ædibus affixæ non valeat quoad ipsam rem: valet tamen quoad ejus extimationem, & illa gloss. communiter tenetur ibi per Doct. ut attestat Alex. in di. leg. cetera, §. 1. & ibi etiam Jaso. Raphael. vero tenuit contrariam opinionem, imò quod non deberetur extimatio per aliqua fundamenta que ibi referunt Alex. & Jaso. qui tamen fatentur per hoc non esse recedendum à communi opinione, tu tene menti istam L. partitarum contra illam gloss. & communem opinionem, & tene opinionem gloss. que fuit Azon. in leg. qui datem, ff. solu. mat. quam opinionem etiam aliqui alii tenebant prout refert Joan. de Imol. in di. leg. cetera, in princ. & forte ratio hujus L. fuit ne hæres de factò videns se teneri ad extimationem auelleret res affixas domui, ut eas potius quam extimationem solveret, & sic civitas deformaretur, ut subdit. Et limita istam L. partitarum in casu, di. leg. cetera, in §. item quare potest, in *vers. si duobus*, ut sic sit ille casus specialis, prout etiam dicebat Rapha. in quo specialiter fuit statutum deberi extimationem, propter dubium quod in casu illo resolutabat ex his que dicta erant in princ. illius §. (9) Apuestas. Adde L. 16. tit. 2. 3. part. & que ibi dixi, & L. 37. tit. 28. ead. part. & L. 20. & L. pena. tit. fin. ead. part. & L. 2. C. de præd. & rebus navicular. lib. 11. ubi etiam vide Joan. de Plat. & vide in materia, L. fin. & ibi Joan. de Plat. C. de jur. rei public. lib. 11.

(10) Non es valedera. Adde L. unicam, C. ne christian. mancip. & L. fin. tit. 21. 4. part. & L. 22. tit. 11. 5. part. & cap. mancipia. 54. di. & not. hic, quod dicitur de

hæretico, & etiam dicitur in di. leg. fin. & in rubric. C. ne christian. mancip. & vide gloss. notabilem in ista materia in §. hoc tunc, 54. di. fin. & isto casu neque extimatio debetur, L. mortuo, §. labeo, ff. de legat. 2. & gloss. in leg. sed si res, ff. de legat. 1. hinc Bart. in leg. apud Julianum, §. constat, ff. de legat. 1. dicit ponens aliud exemplum, quod si per statutum est prohibitus forensis acquirere immobilia, quod si legeretur forensis, non tenet legatum etiam respectu extimationis, sed contra Bart. tenent communiter Docto. in di. §. constat, ubi vide per Alex. in forensi enim non est incapax ratione delicti, ut in judeo, vel hæretico cui legatur christianum mancipium; & satis facit pro dicta opinione communi, quod disponitur, infra eod. in leg. sequenti.

(11) Tal manda. Concord. cum L. inter stipulantem, §. sacram, ff. de verb. obligat. & cum L. cetera, §. fin. cum L. sequenti, ff. de legat. 1. quid autem est conversio, si à principio tempore testamenti non potuit legari, ut quia res erat sacra, vel ædibus affixa: & postea tempore mortis testatoris, vel aditæ hæreditatis istud impedimentum cessabat? Vide in di. leg. cetera, §. 1.

(12) Del heredero. Adde di. leg. cetera, §. fin. & quod ibi not. Joan. de Imol. & que habentur in di. §. sacram.

L E X XIII.

Si feudum incerto seruitio deputatum leger testator ei quem scit illud seruitium facere non posse: valet legatum quantum ad æstimationem, sed si legatarii potentiam ignoravit, nihil debetur: nisi sicut testator possit legatarius deleruire. Hoc dicit.

(1) Castillo. Ortum habet à L. fidei commissa, §. si seruo, ff. de legat. 3. & à L. filius familias, §. cum quid alicui, ff. de legat. 1. & à not. per gloss. in leg. sed & si res eod. tit. & per Azo. C. eod. in summa, col. 4.

(2) Señalado. Habes hic, quod Castra & Villæ, seu Oppida regni possunt per Regem dari aliquibus militibus, ut ex redditibus possint deseruire Regi, & regno in aliquo seruitio designato: neque tunc dicitur donatio, ut ex dicitur contineri sub legibus regni prohibentibus donationes talium, sed concessio in feudum, ut in leg. 2. tit. 25. 4. part. facit L. quod autem, §. si vir & uxor, ff. de donat. inter virum & uxor. vel potius hic dicitur contraus innoimatus, do ut facias, quam donatio, L. naturalis, ff. de præscript. verb. L. fin. tit. 6. 5. part.

(3) Almogauares. De his habes, 2. part. tit. 22. L. pen.

mejor, si fiziese manda, alguno de aquellos a quien era dada, a tales omes, que non fuesen fazer aquel seruuicio a que era obligado; dezimos, que si aquel que haze tal manda, fuese estonce cierto, que aquellos a quien mandaua tal cosa como esta, que non eran omes que supiesen cumplir aquel seruuicio, que semeja que su voluntad fue, que ouiesesen tanto de sus bienes, quanto vale aquella cosa que les manda. E porende el heredero es tenuto de dar la estimacion (4) de tal manda, e non la cosa mandada. Mas si non fuesse cierto, quando la manda, si eran omes para cumplir aquel seruuicio, o non, estonce non seria tenuto el heredero, de cumplir tal manda, nin de dar la estimacion della. Fuera ende, si aquellos a quien tal manda haze el testador, fuesen tan sabidores, e tan buenos para cumplir el seruuicio sobredicho, como era aquel que hizo la manda. Ca estonce, deuse cumplir en todas guias.

LEY XV.

Como pueden ser fechas Mandas, de las cosas que non son corporales.

Azerie puede manda, non tan solamente de las cosas corporales, alsí como de las heredades, e de las otras cosas que puede ome tañer, e ver; mas aun, se puede fazer de aquella que lo non son, (1) alsí como de los derechos que ome ha contra sus deudores. (2)

(4) De dar la estimacion. Si legatarius tamen erat conjunta persona debebitur estimatio, & si testator ignoravit illum cui legabat esse inhabilem ad hoc, argumentato, L. cum alienam, C. de legatis, supra eod. L. 10. & tenet Alex. in leg. apud Julianum, §. constat in fin. ff. de legat. 1. post Petr. de Bella-perti. & Nico. de Neap. & Rapha.

LEY XV.

Possunt legari incorporea, & nomina debitorum, & si postquam testator legaverit rem exegerit, videtur revocasse legatum, secus si eo non petente debito, solvat. Hoc dicit.

(1) Que lo non son. Adde L. cetera, in principio, ff. de legat. 1. & S. tam autem, instituta eodem.

(2) Contra sus deudores. Et ex tali legato acquiritur utilis actio etiam sine cessione, C. eod. L. ex legato nominis, & quid si legatario agenti opponat debitor quod testamentum est falsum, vel non solenne, an ad evitandum ejus calumniam heres possit agere directis actionibus? Vide Bald. quod sic in leg. 1. col. fin. C. commun. de legat. & facit ista L. quod majoria potest constitui in istis rebus annuis, qui dicuntur juro, vel censos, & an si isti redditus deputentur ad majoriam, veniant redditus illi, qui jam concurrerant vivo testatore, seu vivo eo qui condidit majoriam, vide L. nomen debitoris, in princ. ff. de legat. 3. & Paul. de Cast. in leg. si tibi homo, §. cum servus, ff. de legat. 1.

(3) De servidumbre. Vide de hoc plenus in leg. pecoratum, ff. de servit. rustic. praedio, & ff. de servit. legat. per totum, & in leg. fin. ff. communia praedio.

(4) E recibida. Concord. cum dist. §. tam autem, & ibi per gloss. & nota cum dicit e recibida, nam per solam petitionem, etiam sequuta sententia, non diceretur legatum ademptum, L. nepoti, §. 1. & ibi Bart. ff. de fund. instir. & ibi vide per Bart. an per notationem extinguatur legatum nominis.

(5) De su grado. Adde L. fideicommissa, §. si rem, ff. de legat. 3. & gloss. in dist. §. tam autem.

Ca bien los puede mandar a otro en su testamento; si quisere. Esto mismo, dezimos, que puede fazer, de los otros derechos que ouiesse, por razon de seruidumbre, (3) en personas, o en casas, o en campos agenos. Pero si aquella debda, o cosa, de que hizo la manda el testador, en su vida la ouiesse ya demandada, e recibida (4) de aquel que gela deuia, estonce non le valdria tal manda, nin seria tenuto el heredero de dar la estimacion dellas: porque se entiendo que la reuoco, pues que la demando, e que gela dieron. Mas si el deudor, de su grado, (5) pagasse aquella debda al testador sobredicho, a quien la deuia, non gela demandando, estonce el heredero tenuto seria de dar la cosa, o la estimacion della, a aquel a quien fue mandada. E esto es, porque pues el deudor gelo pago de su grado, non gela demandando el fazedor del testamento, semeja que su entencion fue, de la recibir, como para guardarla, para aquel a quien la auia mandada.

LEY XVI.

Como, aquel que manda la cosa que tiene en peños, non se entiendo que le quita la debda.

EN peños teniendo algun ome cosa de otro, por dineros que ouiesse prestado sobre ella, si este atal (1) a quien fuesse obligada, fiziesse manda de aquella cosa a aquel mismo que gela obligara, vale (2) tal manda. Pero a sus he-

LEY XVI.

Creditor pignus debitori legans non videtur debitor legare, sed pignus. Hoc hincit.

(1) Este atal. Quid e contra, si debitor legat rem pignoratam creditori? Vide L. creditor, C. de legat. & L. creditorem, ff. de legat. 2. ubi habetur, quod valet legatum, & per hoc creditor non repellitur a petitione debiti, & vide infra eod. in gloss. fin. v. v. & quid si debitor.

(2) Vale. Quoad remissionem pignoris, non quoad liberationem debiti, ut subiecit, nisi alia fuerit voluntas testatoris, quae non praesumitur nisi a legatario probetur, ut in leg. 1. §. 1. ff. de libera. legat. & in leg. si mulier, §. fin. ff. de legat. 3. de quibus ista L. sumpta est, & a dictis ibi per gloss. non tamen ob tale legatum debitor cui remissio pignoris legata videtur potest gravari, quia remissio pignoris non continet commodum pecuniarium, L. si pignus, ff. que in fraud. credit. & non dicitur donatio, ut colligit Bald. in dist. §. fin. & adde, ut per gloss. in leg. creditor, C. eod. quid autem si creditor legans in casu hujus L. putaret eam rem esse suam, an tunc videatur remittere pignus? Bart. dicit, quod non, in leg. si tibi homo, in princ. ff. de legat. 1. nisi quando legaret conjunctae personae, per L. cum alienam, C. eod. quam limitationem recte impugnat ibi Alex. post Paul. de Cast. & facit optime text. in leg. unum ex familia, in §. si rem in ratione sui, ff. de legat. 2. quia si testator habuit animum legandi dominium rei quanto fortius videtur jus pignoris legasse? Quid autem si tibi lego rem tuam, quae est alteri obligata? Hic est casus, dist. leg. si tibi homo, in princ. ut legatum valeat, & haeres cogatur rem liberare, qui casus non est alibi, secundum Din. Bal. & Alex. ibi, & procedit ille casus, secundum Bart. ibi quando testator scivit rem esse alienam, & non ignorabat eam alteri esse obligatam, secus, si putavit esse suam, vel ignoravit alteri esse obligatam, vide ibi per Bartol. Paul. & Alex. facit text. in ratione sui in leg. si res obligata, ff. de legat. 1.

herederos en salvo les finca su derecho, para poder demandar a aquel que la empenjo, los Partida VI.

dineros (3) que el testador le auia prestado sobre aquella cosa.

T

LEY

(3) Los dineros. Bartol. in dist. leg. si tibi homo, in princ. limitat, ut hoc non procedat quando aequivaleret quantitas debiti extimationi rei legatae, id est res esset obligata pro tanto, quod non sit verisimile, quod debitor eam luat, quia tunc videtur testator etiam remittere debitum principale. Allegat text. in leg. qui habebat, in princ. ff. de legat. 3. & cum Bart. transeunt Nico. de Neapol. & Rapha. ibi, & Petr. de Anchar. & Joan. de Imol. in cap. filius, de testament. Angel. vero, & idem Imol. & Paul. de Cast. & Alex. in dist. leg. si tibi homo, in princ. tenent contrarium, & istud videtur verius, maxime stante ista L. paritarum, ita hoc generaliter disponente.

Sed quid si debitor legat creditori rem pignoratam? Dixi supra, in gloss. 1. non enim debitor videtur legare animo compensandi unde creditor habebit utrunque, & procedit etiam si vir legat uxori cui erat obligatus ad dotem, ut in leg. 1. §. sciendum, C. de rei uxor. affi. nisi exprimat, quod legat animo compensandi, seu pro dote, ut ibi, vel si dicat aliquid simile ex quo talis ejus intentio colligatur, ut in leg. cum pater, §. qui dotale, ff. de legat. 2.

Quid autem si vir legat uxori mancipia, quae extimata recipit in dotem, an possit mulier habere mancipia, & extimationem? Gloss. dicit, quod sic in leg. li. cinius, 48. in princ. ff. de legat. 2. & tenet Bart. quem vide, in leg. 2. §. mila. ff. de rei uxor. Et vult illa gloss. quod etiam hoc procedat etiam si testator dixerit quod legabat talem rem, seu talia mancipia quae sibi in dotem data fuerunt: talia enim verba, secundum Imol. ibi videtur adjecta causa demonstrationis, non taxationis.

Quid autem si testator dicat quod petere non possit, an per hoc videatur legare animo compensandi? Responde ex notatis per Bald. in leg. quoniam novella. col. fin. vers. 3. queritur, C. de inoffic. testam. Et ex his quae dicit in leg. si adtea, secundo notat. C. de hered. adio. in verbo, sed nunquid per hac verba, & idem Bald. in leg. liberti, col. 8. C. de oper. liber. vide ibi omnino.

Quid autem si pater legavit filiae ducenta pro ea maritata, qui postea eam maritavit datis centum nomine dotis, utrum filia possit petere residuum? Vide Bartol. in leg. lucius titius, ff. de legat. 2. ubi post Din. vult quod non, sed videas ibi per eum, & per Alexan. in additio. videas etiam per Alex. in leg. bujismodi, §. cum pater, ff. de leg. 1. ubi ultra Oldra. refert multos qui teneverunt contrarium, imo quod filia possit petere reliqua centum, sed opinionem Bartol. & Dini tenet ibi Joan. de Imol. & in cap. filius de testam. per L. libertis quot, ff. de alimen. & cibar. legat. & idem tenet ibi Raphael. & etiam Nicol. de Neapol. in dist. leg. lucius: & videtur aequa opinio, licet forte in puncto juris contraria opinio possit esse verior. Et istam dicit esse communem opinionem Jas. in leg. filia legatorum, C. de legat. & Socin. consil. 101. in princ. incipit vixi duobus testam. nris, 3. volum.

Quid vero si pater primo dotat filiam, & postea legat? Vide, L. titia, §. qui in vita, ff. de legat. 2. & vide, L. si cum dotem, §. si pater, & ibi Bart. ff. solut. mat. & quae late tradit Jason. post Bald. ibi in auth. praeterea, C. unde vir. & uxor. & vide etiam in leg. bujismodi, §. cum pater, ff. de legat. 1. & adde quod not. Bald. in dist. §. sciendum, & in leg. quoniam in prioribus penul. & fin. col. C. de inoffic. testam. fit enim distinctio an debitor sit necessarius qui legat, vel voluntarius? Ut in dist. §. sciendum, & in dist. §. cum pater, & in dist. leg. creditorem, vide etiam not. per Bald. in leg. si uxor, C. de honor. auctor. judic. post. vers. quae nonquid in dubio, ubi concludit, quod, aut est debitum ex necessitate

legis inductum, & videtur relictum animo compensandi, ut in dist. aubent. praeterea, & in dist. leg. si cum dotem, §. si pater, aut ex necessitate contractus, & secus: aut mixta ratione, legis & contractus, ut in statuto disponente, quod maritus lucreret tertiam partem dotis, & tunc, aut legatum recipit functionem cum dote, & fit compensatio, secundum Jacob. de Aret. & Bart. sed secundum Freder. de Scal. cujus opinionem Bald. ibi dicit esse veriore, non fit compensatio, quia ille qui consequitur commodum ex contractu, consequitur ex sua providentia: legatum autem consequitur ex providentia aliena, & sic separatae sunt causae, L. si debitor, ff. ad leg. fal. si autem non recipiant functionem, ut quia dos est in pecunia legatum in specie, tunc non fit compensatio, quia qualitas rerum non patitur, L. 2. §. 1. ff. si certum petat.

Quid autem e contra, si debitum est voluntarium relictum vero necessarium ex dispositione L. nunquid fiet compensatio? Bald. ibidem quod non per casum illius L. quem dicit singularem, vide ibi per eum.

An autem hoc quod dicitur in legato procedat in dato inter vivos, ut videatur dari animo compensandi quando debitor est necessarius? Jason. dicit quod sic in aubent. praeterea, col. 11. C. unde vir. & uxor. vers. item adde quod ex decisione Bald. (de quo etiam in hoc meminit Doctor. de segura, in repetitione, L. coheredi, §. cum filie, fol. 17. col. 2. ff. de vulga. & pupil. vide etiam nota. per Jason. in leg. frater frater, col. 18. in 1. leflura, ff. de condi. indeb. vers. & ex his habes colligere singularem doctrinam: ubi hoc declarat, limitat, & intelligit.

Vide etiam de promittente dotem nomine mulieris, an videatur animo compensandi cum eo quod sibi debet per Bart. in leg. uxorem, §. pater naturalis, ff. de legat. 3. & ubi potest capi alia conjectura quam donationis, non praesumitur donatio, vide per Bald. in leg. fin. C. de dot. promiss. Adverte tamen quia ad id quod dictum est, quod etiam data inter vivos computentur in debito necessario, seu videantur data animo compensandi cum tali debito, obstat videtur text. in leg. etiam, §. si debita, in vers. sed & si non mortis, ff. de bon. liber. ubi videtur exigi, quod dentur contemplatione debiti, & sic quod consistit de animo compensandi, & L. si vero, §. ceterum, ff. eod. ubi bonus textus, & vide in hoc quae eleganter tradit Soci. consil. 93. incipit, circa primum praesentis consultationis articulum in 3. & 6. dubitatione, 1. vel, forte potest dici, quod si praesens promissio dotis ab eo qui tenetur dotare obligatione legali, & sic necessario si postea donet inter vivos, videatur donare animo compensandi, dist. leg. bujismodi, §. cum pater. Si vero nulla promissio praesens, neque pater dotem jam datam filiae exegerit, juxta text. in dist. leg. si cum dotem, §. si pater, quod tunc aliud fit in donatione quam in legato, & sic quod non videatur donare animo compensandi, per text. in dist. leg. etiam, §. si debita, & L. si vero, §. ceterum, ff. de bon. liber. & ad hoc conferat quod not. Bart. in dist. leg. bujismodi, §. cum pater, vers. quare, quid e contra, ubi dicit, quod si pater primo legat simpliciter, & postea dotat, quod tunc filia debet habere utrumque, argumento, L. quinquaginta, ff. de prob. & quod notatur in leg. plane, §. 1. ff. de legat. 1. dictum tamen istud Bart. communiter reprehenditur, secundum Jason. in dist. leg. filia legatorum, quia pater simpliciter legans filiae, in dubio, videtur legare pro dote, ut singulariter dixit Bart. in leg. quod autem in stipulationem, per illum text. ff. de prob. dot. qui tamen nec L. talis, §. 1. hoc non probant in casu quo primo legare, quod dotaret, sed si dicit legat pro dote perinde, est ac si diceret animo compensandi cum dote, text. est, in leg. unica, §. 1. C. de rei uxor. actio, & ibi not. Bald. vel dic, quod aut do-

LEY XVII.

Por que razones se entienda que es reuocada la Mandata, quando el fazedor del Testamento la enageno, despues que la ha fecho.

Vna, o tierra, o otra cosa semejante (1) destas, que fuesse suya del testador, si la mandasse a alguno en su testamento, e despues desto en su vida la vendiesse, (2) o la camiasse, en saluo finca aquel a quien la mando, de demandar la estimacion de aquella cosa. Fuera ende, si el heredero del testador pudiesse prouar, que su entencion fue, del que hizo la mandata, de reuocarla, e por esto la enagenaua.

donat, vel legat filia que tunc erat nubilis atatis, & videtur donare, vel legare pro dote, si vero adhuc non erat talis atatis tunc, secus, & sic non potest dici, quod animo compendandi: cum tunc pater non poterit cogi ad dotandum. L. quod pupilla, ff. quando dies legat. ced. & tunc cessat necessitas legalis, ut in dist. §. si pater, ita Alex. in dist. §. cum pater, col. 3. versic. 3. potest limitari, & an maritus legans uxori videatur legare animo compendandi cum arbis sibi promissis? Vide Roderic. Suarez, in rept. l. 1. tit. de las arras, foro legum, versic. sed pone quationem valde quotidianam, tene ista mentis: quia sunt longa lectioe collecta.

LEX XVII.

Si rem legatam donat testator, videtur reuocasse legatum, secus si vendat, aut per mutet, quia debetur assimatio. Hoc dicit.

(1) Semejante. Et sic innuit, quod non esset idem in re mobili, sed contrarium credo cum nulla sit in hoc ratio diuersitatis, & L. fideicommissa, §. si rem. de qua ista sumpta, est loquatur generaliter, & in quacunque re, & etiam, §. si rem, in dist. de legat. & leg. rem legatam, ff. de adimen. leg.

(2) Vendiesse. Ex necessitate rei familiaris, vel quia res esset peritura, ut dicit gloss. in dist. leg. fideicommissa, §. si rem, nam si venderet causa negotiaodi idem esset quod in donatione, ut dicit gloss. in dist. leg. rem legatam, ff. de adimen. legat. & ibi Bart. & Bald. in dist. §. si rem, & si res sub conditione legetur, tunc non fit distinctio, alienet ex necessitate, vel ex voluntate, nam per alienationem legatum extinguatur, L. fideicommissum, qui meus erit, ff. de legat. 2. l. scribit, §. 1. ff. de aur. & argen. legat. Bart. in dist. leg. rem legatam, Bald. in leg. qui post testamentum, C. de legat. ubi vide Alex. in addit. hoc nobiliter limitauim. Item si testator legaret fundum, & postea alienat usufructum etiam ex necessitate in nullo videtur legatum reuocatum, secundum Jacob. de Belouif, quem sequitur Bald. in dist. leg. qui post testamentum. super gloss. secus in sine, & vide etiam in ista materia alia per Bart. in dist. leg. rem legatam, & per Bald. in dist. leg. qui post, & dum text. in dist. leg. qui post, disponit, quod per pignorationem rei non extinguatur legatum, Doct. limitant nisi pignoriatio esset pro tanto, quod non esset spes luitiois, L. qui habebat, in princ. ff. de legat. 3. & intelligit, ut per Paul. de Cast. in dist. leg. qui post, nisi etiam tunc interesse affectionis prætenderetur, ut quia fuit suorum maiorum, & sic habito respectu ad hanc affectionem, non celesbitur obligata pro tanto quantum valet, quia non est verisimile, quod velit illam dimittere apud creditorem, & sic isto casu non habebit locum distinctio. L. qui habebat. Quid si testator iussit Ecclesiam fieri in domo sua quam postea vendidit, & emit illam: an in domo empta debeat fieri Ecclesia? Bart. consuluit, quod sic, si ibi commode fieri possit, ut patet ejus consil. 26. incipit testator, & l. ibi commode fieri non possit, tunc auctoritate Episcopi convocatis his quorum interest construetur alibi, vide ibi per eum.

Mas si el fazedor del testamento, (3) despues que ouiesse mandada alguna cosa, la diess en don (4) a otro, estonce se entienda, que reuoca la manda que auia fecho della; e por ende, non la puede despues demandar al heredero.

LEY XVIII.

Como vale, o non, la Mandata que el testador faze, de dineros que cuyda tener en el arca.

Teniendo algun testador dineros en su arca, si cuydando que eran diez marauedis, dixesse asi: Diez maravedis, que estan en aquel arca (1) mia, mandolos a fulano. Si los marauedis fueren tantos, (2) vale la manda. E si por ventura uesien menos, vale otrofi quanto en aquello que y fallaren, e el heredero non sera tenuto de dar mas. E si fuesse mayor quantia de diez marauedis, non es tenuto de dar mas. E si los diez marauedis sobredichos fuesen en el arca quando murio el testador, e por culpa del heredero se menoscabaron despues, tenuto es el heredero de dar falta en aquella quantia sobredicha.

(3) Del testamento. Secus si heres etiam ex permissione testatoris alienaret, L. postquam, §. fin. ff. ut legat. nomine causa.

(4) En don. Adde dist. leg. rem legatam, ff. de adimen. legat. & quid si mulier res quas in testamento legauerat postea dedit marito in dotem: an videtur reuocatum legatum? Vide per Alex. consil. 31. incipit ponderatis bis que in ebemate, 3. vol. versic. ubi. etiam non obstat, ex cuius fundamentis vult, quod non videatur reuocatum legatum, licet Jaf. in dist. leg. qui post, dicit se nullatenus hoc audere affirmare, sed certe fundamenta Alex. satis urgent. Et nota quod sicut reuocatur legatum ex alienatione voluntaria, sic etiam reuocatur donatio causa mortis, quae legatario comparatur, L. marcellus, §. 1. ff. de dona. caus. mort. Bald. post Din. in leg. fideicommissum qui meus erit, in princ. ff. de leg. 1. & Alex. in dist. leg. qui post testamentum, C. eod. & procedit ista L. etiam, si post voluntariam alienationem testator redimat, nam non reintegratur legatum, L. pradia, §. liber. ff. de fund. instrum. L. cum seruis, & ibi Bart. ff. de adimen. lega. quod tamen verum in casu, L. seruum, alias incipit, seu allegatur scilicet, ff. de manu. test. favore, scilicet libertatis, unum idem dicendum esset in legatario ad pias causas ex nota, per Joan. de Imol. in leg. 3. §. 1. ff. hanc. in dist. ubi etiam Bald. & tenet Angel. in §. si rem, in dist. de legat. Sed quid si res legata fuit alienata ex causa voluntaria non tamen fuit tradita, vel pretium non fuit receptum? Bald. in dist. leg. qui post, per text. in leg. pradia, §. liber. ff. de fund. instrum. legat. tenet, quod solus contractus non extinguat legatum, & sequitur Angel. & Paul. de Cast. contrarium tenuit gloss. & Bart. in dist. §. libert. Sal. Alex. & Jafon. in dist. leg. qui post testamentum, quia etiam ubi alienatio testatoris non tenuit, reuocatur legatum, ut in leg. legatum, §. pater hortes, ff. de adimen. leg. & fortiori reuocabatur isto casu, & adde Bald. in rubr. C. de verb. sig. versic. sed quid si testator alia etiam? Vide per Bald. & Paul. in ista materia in dist. leg. qui post testamentum, si autem rei legatae fiat translatio in aliam speciem, vide L. scia. ff. de aur. & argen. legat. & si rei legatae aliquid addatur, Vide L. statuum, eod. tit.

LEY XVIII.

Si testator legat centum quae putat in arca sua habere: siue sint tot, vel minus, tenetur ea habere legatario dare, & si plures sint quam centum, non tenetur habere plus dare. Item si tempore mortis testatoris dicta centum erant in arca, & postea fuerunt diminuta, tenetur haeres usque ad quantitatem legatam. Hoc dicit. Habuit originem à L. si seruis legatus, §. qui quinque, ff. de leg. 1.

(1) En aquel arca. Quid si dixit, que habeo penes me deposita? Videtur, quod fit idem dicendum per text. in leg. 1. §. adeo, versic. nam & si quis, ff. de dot. praeterea, ubi videtur casus de hoc, Bartol. tamen, ibi dicit post Oldrald. quod in dubio videatur testator se referre ad quantitatem, & non ad certum corpus, quando non fuit designatus certus locus, L. Lucius, 88. §. quisquis, 10. ff. de leg. 1.

E si gelos deuiesse el testador, por tal manda como esta non seria el heredero tenuto de dar las mas, de aquello que le deuia por razon del debdo.

LEY XX.

Como non le empece a la Mandata, falsa, o mentirosa razon, que sea puesta en ella.

FAlsa, o mintrosa razon diziendo el testador, quando fiziesse la manda, non le empece, nin se embarga por ella. E esto seria, como si dixesse: Mando a fulano ome, que me fizo tal honra, o ral seruicio, tantos maravedis; o, tal cosa. Ca, maguer non fuesse verdad (1) que le ouiesse fecho aquella honra, nin aquel seruicio, non se embargaria la manda (2) por esta razon; ante es tenuto el heredero de la complir.

LEY XXI.

De las condiciones, e razones, e maneras ciertas, que pueden ser puestas en las Mandas.

Condiciones, e razones, e maneras ciertas ponen los omes, quando fazen sus mandas:

(2) Que yo deuo. Quid è contra, si creditor leget debitori? Vide dist. leg. legavi, & per gloss. ibi, & in dist. leg. 2. & in dist. leg. si sic, §. 1. & in leg. fin. in princ. & ibi Bart. ff. de liber. lega.

(3) Que io non deuiesse. Et sciat testator nihil ei debere, secus si putaret esse suum debito rem, quia tunc cessare videtur causa finalis legati, & non valeret legatum, L. 1. C. de fals. caus. adject. lega. L. titia, §. Casus, ff. de legat. 2. & not. Alex. post Petr. in dist. leg. si sic, §. 1. ff. de legat. 1. qui etiam allegat ad hoc Bart. in leg. demonstratio falsi, §. 1. ff. de condit. & demonstr. L. E. X. XX.

Causa falsa non vitiat legatum. Hoc dicit. Habuit originem ab instit. eod. tit. §. longi.

(1) Non fuisse veritas. Hoc ideo est, quia causa expressa erat talis, quae etiam si vera esset non compelleret testatorem invitum ad dandum L. in summa, §. id quosque quod ob causam, ff. de condit. indebit. secus ergo, si causa expressa esset talis, quae etiam sine legato compelleret addandum, ut si diceret, lego tibi decem que in negotiis meis impendisti, nam tunc praesumitur causa finalis, L. si cum te, ff. de part. & est ratio differentiae, quia primo casu, etiam si causa fit falsa, non curatur de errore testantis, sed tantummodo attenditur utrum testator esset alias relicturus, vel non, ut in leg. cum tale, §. falsam, & ibi Bart. ff. de condit. & demonstrat. Angel. Arctin. in §. longe, in dist. de legat. de quo ista L. partiarum sumpta est, in secundo vero casu, probando simpliciter, testatorem errasse vitiat legatum, ut in leg. 1. cum gloss. C. de fals. caus. adject. legat. Sed quid si testator poterat compelli ad dandum, non tamen leget illud ad quod poterat compelli, sed aliud, ut si diceret, quia expendisti decem in negotiis meis lego tibi fundum, vel liberum? Joan. Fab. in §. hanc proxima, in dist. de legat. dicit, quod ista causa videtur tunc impulsiva; & non finalis, si notabiliter excedat pretium ad quod credebatur teneri, quia tunc videtur donare voluisse, arg. dist. §. id quosque.

(2) La manda. Quid autem in contractibus an falsa causa vitiet? Vide per Bald. distinguendum, in leg. fin. C. de fals. caus. adject. legat. & Bart. in dist. leg. demonstratio, §. non ff. de condit. & demonstrat.

LEY XXI.

Potest legari pure, vel sub conditione, que fit per

uedis fueren tantos, (2) vale la manda. E si por ventura uesien menos, vale otrofi quanto en aquello que y fallaren, e el heredero non sera tenuto de dar mas. E si fuesse mayor quantia de diez marauedis, non es tenuto de dar mas. E si los diez marauedis sobredichos fuesen en el arca quando murio el testador, e por culpa del heredero se menoscabaron despues, tenuto es el heredero de dar falta en aquella quantia sobredicha.

LEY XIX.

Como deve valer la manda que el testador fiziesse a alguno, cuydando que le deuia algo, e non fuesse asi.

Cierta quantia (1) de marauedis mandando el testador en su testamento a otro, diziendo asi: Cient marauedis, que yo deuo (2) a fulano, mando que gelos den. Si por aventura acaeciére, que le non deuiesse (3) ninguna cosa, tenuto es el heredero del testador, de dar la quantia sobredicha, a aquel a quien la manda: porque se entienda, que gelo quiso dar. Partida VI.

legat. 2. & ideo, & si nihil, vel minus reperitur in deposito tota quantitas debetur, quam fuit opin. Roger. glossatoris ibi, nisi probaretur ab haerede, quod testator erravit credens apud se deposita, nam tunc cum causa legandi erat obligatoria, coheret legatario, & vitiat legatum eo ipso, quod error probatur, ut ibi per Bart. & gloss. in dist. §. quisquis, sed contra dispositionem huius L. & L. si seruis legatus, §. qui quinque, ff. de legat. 1. videtur text. in leg. fin. in princ. ff. de vino triti. & ole. legat. sed responde, ut per gloss. & Bart. ibi. Et quod si testator dixit ex decem que legavi titio volo, quod praeter quinque Sejo nunquid per hoc probetur aliquid legatum titio? Vide per Bald. in leg. 1. col. fin. versic. quaro testator, ff. de fals. caus. adject. legat.

(2) Fueren tantos. Non aperit de tempore testamenti, vel mortis, & videtur, quod intelligi debeat de tempore testamenti, L. si ita, ff. de aut. & argen. legat. unde si tempore testamenti non erant, nisi quinque, illa solum videtur legata, & si alia fuerunt addita non deberent, dicit tamen Paul. de Cast. in dist. qui quinque, quod si testator putabat esse decem, & postea reperiantur addita, tota deberentur, secus si testator sciebat tantum esse quinque, & quod probatio talis scientiae incumbere debeat haeredi super, quo tamen relinquit cogitandum, sed dictum Paul. videtur rationale, imò etiam de mente Alberic. ibi est, quod istud referatur ad tempus mortis, & sic, quod ista verba, licet sint praesentis temporis, referuntur ad futurum, sed intelligo, quando non constaret, quod testator sciebat tantum esse quinque, & pro hoc facit ista L. partiarum cum dicit cuidando que eran diez marauedis. Si vero tempore testamenti erat tota summa, sed testator consumpsit, & reposuit, tunc tota debetur, secundum Bart. & Doct. in dist. §. qui quinque, & vide per Bart. in dist. leg. si ita, ff. de aur. & argen. legat. ubi vide de vestibus legatis uxori, & de frumento legato consumpto, & alio subrogato, & per Bart. & Paul. in dist. §. qui quinque.

LEY XIX.

Si lego tibi centum, quae debeo tibi, licet ea non debeam, habebis tamen ea de bonis meis: si tamen ea debeam, vel partem, tenebitur haeres solum ad id quod erat debitum. Hoc dicit. Habuit originem à L. si creditorum, & à L. legavi, ff. de liber. lega.

(1) Certa quantia. Concord. cum L. 2. C. de fals. caus. adject. legat. & cum L. legavi ff. de liber. lega. & L. si sic, §. 1. ff. de legat. 1.

das: e las condiciones se fazen por esta palabra, si; (1) como quando dize el que hace la manda: Mando a fulano tal cosa, si me fiziere tal cosa; o, si me fiziere tal servicio; o, si me le ha fecho. (2) E tal condicion como esta puede ser puesta en las mandas, tambien en el tiempo pasado, como en el por venir. (3) E si se cumple, o es cumplida, vale la manda sobre que es puesta, e puede luego pedir la cosa mandada aquel a quien la mandaron; mas ante que se cumpla (4) la condicion, non la puede, nin deve demandar. Otrofi, los fazedores de los testamentos ponen razones en las mandas, quando las fazen. E a esta razon llaman en latin, causa. (5) E esto es, como quando dize el testador: Mando a fulano cient maravedis, por

servicio que me fizo. E tal razon como esta ca-ta siempre al tiempo pasado. E la manda que es asi fecha, dezimos, que maguer la razon que es puesta en ella non sea verdadera, (6) vale: e puede luego demandar tal manda aquel a quien es fecha, e deve ser entregado della. E a las vegadas fazen las mandas de otra guisa, a que llaman en latin, modo; que quier tanto dezir, como manera. (7) E esto es, como quando dize el testador: Mando a fulana muger mil maravedis, porque case con tal ome. E la manda que es fecha en esta manera, o en otra semejante della, vale: e deve ser luego entregado (8) della aquel a quien es fecha, dando recabdo, (9) que se trabajara de cumplir lo que el testador le mando: e gana el se-
fio.

si, & ante conditionis implementum non solvetur legatum. Item sub modo, & fit per ut: & debes statim solvi cavente legatario de modi implemento, & modo impleto, aut imple nequeante legatario quaerit legatarius dominium rei legatæ. Item legatur sub causa, quæ fit per quia, & respicit tempus præteritum, & debetur etiam si causa non sit vera, quia falsa causa non vitiat legatum. Hoc dicit.

(1) Por esta palabra, si. Adde leg. 2. tit. 4. 4. part. & late per Bart. in leg. 1. versio. videndum est ergo, ff. de condit. & demonstr. in leg. sub conditione, ff. de solutione. L. qui promissit, ff. de condit. indeb. L. huiusmodi, in fin. ff. de verb. obligat. & L. quocunque, §. non ita, aliquando tamen dictio, si, potius importat monitionem, quam conditionem, quando apponitur in eo quod est de ordine necessarii, ut si Papa mandet per rescriptum titulum condemnari Sejo, ad decem. Si Sejus probaverit illa sibi deberi, nam valebit sententia condemnatoria, licet illud non fuerit probatum, secundum Innoc. in cap. prudentiam, de offic. de legat. Bald. in leg. prescriptione, C. si contra jus vel utilit. publici, tradit Alex. consil. 2. 2. vol. ubi vide, & Adde L. muto, §. sub conditione, ff. de tut. & L. si demem cum petiero, ff. de verb. oblig. L. pen. C. quando dies legat. ced. L. quod puto, ff. eod. & de verbis, seu dictionibus importantibus conditionem, vide per Bart. in dict. leg. 2. per totum, & de dictione, ut, adde Bald. in leg. si mulier, C. de jur. dot. & de dictione. Secundum, adde Bald. in leg. pen. C. de institution. & substitutione. & de dictione, ita, adde Bald. in præludis feudorum, col. 11. adde etiam de dictione si, & cum per Ja. in leg. stipulatio ista, §. incertam, ff. de verb. oblig.

(2) Si me le ha fecho. Nam etiam conditio concipitur in præteritum, L. conditio in præteritum, ff. de verb. obligat. vide, L. 3. in princ. & ibi Bart. ff. de adim. leg.

(3) Venir. Et licet conditio concipiat per verba futuri temporis; sufficit, quod fuerit impleta testatore ignorante tempore quo actus geritur, ut in leg. hæc conditio filia mea, §. fin. cum L. sequenti, ff. de conditione. & demonstr. L. si ita sit scriptum, §. fin. ff. de legat. 2. L. quidam relegatus, in princ. ff. de reb. dub. unde si Papa mandat alicui provideri in certa Ecclesia de prima vacatura, poterit provideri de ea que tunc vacabat tempore datæ, saltem si Papa ignorabat tunc vacare: ut tenet Cynus, in leg. cum uxori, C. quando dies legat. ced. Angel. & moder. in leg. Titius, §. 1. per illum text. ff. de libe. & postum. & adde quod not. Bald. in leg. fin. col. fin. C. de sentent. que sine cert. quant. profer. unde si Princeps concedat licentiam faciendi majoriam comprehendendam etiam jam factam, argu. L. si quis filio exheredatus, §. irritum, versio. qua ratione, ff. de injust. rupt. ubi Bald. colligit, quod permittens de novo facere, videtur confirmare jam factum, nisi aliqua ratio in contrarium subesset; secundum Paul. de Cast. in dict. §. irritum, & in dict. leg. hæc

conditio, §. si sic, ubi vide ad quaestionem quam dicit se habuisse de facto.

(4) Cumpla. Concordat cum L. unica, §. fin. autem aliquid. C. de caduc. tollen. & cum L. cedere diem, ff. de verb. signif. & cum L. 1. tit. 4. part. 4. & L. 26. tit. 5. part. 5. & ead. part. tit. 11. L. 14. L. huiusmodi cum similibus, ff. quando dies legat. ced. L. qui heredi, §. fin. ff. de condit. & demonstr.

(5) Causa. Habes hic, quod, raxon in nostro vulgari, idem est quod causa in latino sermone, & quid fit causa? Vide per Bart. in leg. demonstratio falsa, §. quod autem, in princ. ff. de condit. & demonstr. ubi Bart. diffinit quod causa est quid præteritum, vel infans quo impellitur, ut aliquid disponamus, & Bald. in rubr. C. de inffit. & substit. dicit, quod causa est adiectio, motivum finale, vel impulsivum testatoris ostendens, & satis cum ista diffinitione Bart. & Bald. consonat ista lex.

(6) Verdadera. Vide supra in leg. proxima.

(7) Manera. Adde L. 2. tit. 4. 4. part. & modus est adiacens determinatio: non dispositio, sed executioni ejus, secundum Bald. in leg. si plures, col. 7. C. de conditione. inserti. & quo modo cognoscatur modus à conditione, vide per Bald. in leg. cum eorum, C. de sentent. & vide quod dicit in leg. cum res, C. de donat. & quod dicit Bart. in leg. licet, ff. ut legat. nomi. cavea. & quando est modus licet testator utatur verbo, ea conditione, nihilominus est modus, secundum Bart. in leg. quibus diebus, §. fin. col. 2. ff. de condit. & demonstr. & vide per Socin. consil. 21. 3. vol. col. pen. & fin. & per Alexand. consil. 102. 1. vol. col. 2. & eod. vol. consil. 119. col. 1. & Oldra. consil. 118. col. 2.

(8) Entregado. Adde L. liberto, §. lucius, ff. de annis legat. & L. quibus diebus, §. fin. & L. eas, ff. de conditione. & demonstr. & per gloss. in leg. 1. C. de bis qui sub modo. Et limita nisi testator expresse, vel tacite voluit ante impleri, quam emolumentum consequatur, L. thais ancilla, §. stichus, ff. de fideicommiss. libere. Bart. in dict. leg. quibus diebus, §. fin. col. 2.

(9) Recabdo. Adde dict. leg. quibus diebus, §. fin. & L. eas, ff. de condit. & demonstr. L. si tibi legatum est, ff. de legat. 3. & debet esse cum huiusmodi, ut in dict. §. fin. ubi vide per Doct. & utrum indistinctè debet caveri, de modo implendo? Vide Bart. in dict. §. fin. col. 2. versio. quaro, ubi vide casus in quibus non est necesse caveri, & quando modus non est causa finalis, non cogitur quis cavere, L. Titio centum, in princ. ff. de conditio. & demonstr. & ex quo modus implendus respicit commodum alterius, non dicitur continere causam finalem dispositionis, dict. leg. Titio centum, in princ. & per Bart. in leg. si fundum per fideicommissum, §. Julianus, ff. de leg. 1. alias incipit, L. si Titio, & adde Paul. de Cast. in leg. fin. ff. de condit. ob caus. quod quid dicit causam finalem debet hoc probare.

torio (10) de la cosa que le es asi mandada, luego que cumpliere lo que le manda fazer el testador. E esto mismo seria, quando se trabajara, quanto pudiere, (11) aquel a quien era fecha la manda, para cumplir lo que manda el testador, maguer non se cumpliesse. E cada vna destas tres maneras sobredichas, ha su manera cierta, en latin, por que se pone. Ca la primera se hace con, si; la segunda con, quias; (12) e la tercera con, vt.

L E Y XXII.

Como vale la Manda, o non, si la condicion que es puesta en ella, non se cumple por ocasion, o por otra manera.

Si la condicion que es puesta en la manda, fuessse en poder de la acabar de aquel a quien fue fecha, dezimos, (1) que trabajandose el, de la cumplir, quanto pudiesse, maguer non se cumpla por ocasion de aventura, e sin su culpa,

estonce valdria la manda, tambien como si la condicion fuessse cumplida. E esto seria como si el testador mandasse alguna quantia cierta de maravedis a algund ome; Si aforrassse su seruo. Ca, si el seruo se muriesse, (2) de su muerte, ante que lo aforrassse, o de otra manera por alguna ocasion, non lo matando otro, vale la manda. E esto se entiendo, quando el embargo de tal ocasion, como sobredicho es, auiene en la persona de aquel que deve cumplir la condicion, o en la persona de aquel en quien se deve cumplir. Mas si el embargo auiniessse por otra persona alguna de fuera, asi como si matassse algund ome al seruo, (3) ante que lo aforrassse su señor; estonce non valdria la manda, nin es el heredero tenudo de la cumplir. Pero si algund testador mandasse aforrar su seruo, so tal condicion, que fiziesse algund seruuicio a otro; si este atal se trabajasse quanto pudiesse, para cumplir aquel seruuicio, e gelo em-

nam, ff. quando dies legat. ced. ubi dicit, quod de ista quaestione in ultimis voluntatibus saepe dubitavit, credendum, quod in casu huius, L. ista facultas non transmittetur in heredem, licet conditio haberet precedentem dispositionem, ex notatis per Salic. in leg. si plures, versio. 3. quaro, C. de condit. inserti. & per Jason. in leg. si decem cum petiero, col. 3. versio. inquam, Bart. ff. de verb. obligat.

(3) Al seruo. Non aperit ista L. an seruo occidatur à tertio vivo testatore, vel post mortem testatoris, & sic cum generaliter, & indistinctè loquatur, generaliter videtur intelligenda, & quia etiam ita intelligit gloss. communiter approbata in leg. inde Neratius, §. idem Julian. in verbo, quam retrosum, ff. ad leg. aquil. & ita etiam videtur, quod debeat intelligi, L. 14. tit. 4. supra ead. part. ubi vide quæ dixi, & adde Azo. C. de condit. inserti. in summa, in princ. 2. col. & not. istam L. ad intellectum, dict. §. idem Julian. Forè tamen dici possit, quod lex ista partitarum non decidat casum illum, quando servus à tertio fuit occisus, vivo testatore: sed illum tantum, quando post mortem: cum ista L. prosequatur dicta Azo. ubi supra, ex cuius dictis expresse patet, quod loquitur quando fuit occisus post mortem testatoris, dicit enim, si impior per alium, nihil consequor: sed impediens teneatur, secundum qualitatem delicti, vel lege aquilia, vel conditione furtiva, vel actione in factum, ut ff. ad leg. aquil. L. inde Neratius, §. idem Julianus, & de condit. furti, L. 3. & de condit. causi. dat. L. 3. §. ultra, & ff. de condit. & demonstr. L. quibus diebus, 1. responsio, & L. quaestum, sed illo non existente solvendo forè æquum erit me admitti ad legatum, ut ff. de eo per quem factum erit, in leg. ultra, & sic Azon. aperit loquitur de occiso post mortem: nam si testator vivo, non competet legatario actio contra occisorem, ut aperit dicit text. in dict. §. idem Julian. unde non potest dici, quod quaestio illa, si occidatur servus vivo testatore, determinetur per istam L. partitarum, neque per dict. leg. 14. quæ expresse non loquitur in isto casu, & non potest negari: quin sit magna æquitas, ut in casu quo non competit actio contra occisorem ad extimationem hæreditatis, quod conditio debeat haberi pro impleta, sicut etiam est in casu, quando occiditur post mortem testantis, & occisor non est solvendo, & sicut etiam est in casu, quando servus naturaliter moritur vivo testatore, ut in dict. §. idem Julian. cum quibus eadem ratio æquitatis videatur, prout ponderant Joñ. de Imol. & Socin. in leg. in testamento, 31. ff. de conditione. & demonstr. & ibi respondent ad dict. §. idem Julian. quod ille text. non dicat conditionem non haberi pro impleta, quando servus occiditur testa-

(10) Señorío. Et infra luego que cumpliere, ex istis verbis innuitur, quod ante implementationem modi, legatarius, cui est sub modo relicto, & si præteritit satisfadationem, de qua hic: non acquirit dominium rei legatæ, quod nullibi, si bene meminim, vidi in iure communi expressum: licet in legato sub conditione sic, ut in leg. si sur. ff. de usufruct. in leg. & post litem, §. res, ff. famil. heres. L. 1. §. servus, ff. ad hylania. imò contrarium videtur de mente Bart. in leg. quibus diebus, §. tertius, col. 4. ff. de condit. & demonstr. dum tradat, quæ remedia competant heredi, qui rem legatum sub modo tradit legatario, si legatarius non implet modum. Facit etiam, L. 1. C. de donat. qua sub modo. per locum ab specialit ubi in casu illo datur utilis rei vendicatio, & non conditio ob causam, & not. gloss. in leg. 1. C. de bis qui sub modo. & in rubr. ff. de condit. & demonstr. dic ergo, quod ista L. intelligatur, quod tunc acquirit dominium, scilicet irrevocabiliter, nam si non implet modum privabitur legato cum fructibus receptis, ut in leg. liberto, §. lucius, ff. de annu. legat. revocabiliter tamen bene transit dominium præstita satisfadatione, dict. leg. quibus diebus, §. fin. L. à Titio, cum similibus, ff. de furti.

(11) Pudiere. Adde L. Titius, ff. de condit. & demonstr. & ibi gloss. & L. 1. C. de inffit. & substitut. L. si fundum per fideicommissum, §. 1. alias, L. si Titio, ff. de legatis 1. & in leg. in testamento, ff. de conditione. & demonstr.

(12) Con, quia. Sumpta sunt hæc ab Azo. C. de falsi. causi. ad hyl. legat. in summa.

L E X XXII.

Si conditio potestativa per casum in personam impletis, vel ejus in quo debet impleri deficiat, habetur pro impleta, sed si factio tertii casus venit, in persona ejus in quo impleri debet, habetur pro defecta, nisi sit conditio libertati apposta, cujus favore habetur pro impleta, sed conditio mixta casu aut factio legatarii deficiens habetur pro defecta, si autem factio ejus in quo erat implenda defecit, habetur pro impleta. Hoc dicit.

(1) Decimar. Prosequitur ista L. dict. Azo. C. de condit. inser. in summa, ad fin. 1. col. col. 2. & gloss. in leg. 1. C. de inffit. & substitut. & vide supra ead. part. titul. 4. L. 14.

(2) Se muriesse. Quid si legatarius decesserit, an poterit conditio ista de manumittendo servum per heredem ejus impleri, quod est dicere, an jus implendi conditionem transeat activè in heredis implere debentis? Est satis dubia quaestio, de qua per Bart. in leg. cui fundus, & L. à testatore, ff. de condit. & demonstr. & in leg. si pu-

embargasse otro alguno, valdria la manda, e seria forro (4) el seruo, tambien como si ouiesse cumplida la condicion. E esto es, porque las leyes siempre ayudaron a la franqueza, e a la libertad, de los omes. Otrozi dezimos, (5) que quando algun testador fiziere manda lo alguna condicion, que fuesse en poder de la cumplir de aquel a quien fue fecha, e de otro alguno, si aciescisse que se non cumpliesse la condicion por culpa de aquel a quien fue fecha la manda, o por alguna ocasion que auiniere, que la embargasse de guisa, que non se pudiesse cumplir; que estonce non valdria la manda. E esto seria, como si el testador dixesse asi: Mando a fulano ome mill maraueadis, si casare (6) con tal muger. Ca, si aquel a quien fue fecha la manda, non quisiere fazer el casamiento con aquella muger, o si muriessse alguno dellos en ante que calassen; dezimos que non valdria la

tore vivo, sed solum negat actionem competere pro pretio hereditatis, contra occidentem, & tamen tali casu conditio debeat haberi pro impleta: cum sit eadem ratio, ac si esset naturaliter mortuus, vel si esset occisus post mortem, & occidens non esset solvendo, ex quo illa litera illius, & ad hoc non repugnat, argu. L. illud, cum similibus, ff. ad leg. aquil. & L. 1. §. hoc interdictum, ff. de fonte, cogita tamen: quia L. ista aperit facit differentiam, an seruus moriatur naturaliter, vel occidatur a tertio quoad effectum an conditio habeatur pro impleta, vel ne? Et loquitur generaliter, & indistincte, sed quod dixi post Imol. & Soc. solum maxime aequitate.

(4) Seria forro. Adde L. cum ita datur, ff. de condit. & demonstr. & L. fin. C. de condit. inserti. & est favore libertatis, ut subjicit.

(5) Otrozi dezimos. Profequitur dicta Azo. ubi supra col. 2. vers. in 2. casu.

(6) Si casare. Adde L. 14. tit. 4. ead. part. & que ibi dixi.

L E Y XXIII.

Servo vel alio animali in genere legato, si testator habet unum, ille est dandus, si plures eligat legatarius non meliorem, nec majordomum, vel dispensatorem: quia sciunt hereditaria negocia: sed si nullum habet, emet haeres mediocrem, quem ipse elegerit, domo autem in genere legata, vel adificio: si unam habet testator, illa debetur: si plures habet quam haeres elegerit, si vero nullam habet, non valet legatum. Hoc dicitur

(1) Mas de uno. Facit in arg. ad facultatem regiam alicui concessam, ut possit facere majoriam in unum ex filiis, quod etiam si unum tantum filium habeat, possit in illius personam facere majoriam, & pro hoc optimè facit, L. 1. §. proximus, ff. und. cogn. & melius facit, L. si tibi optio, §. 1. ff. de optio. legat. juncta gloss. ibi, & quod dicit Alex. allegando illam L. in leg. serui electione, in princ. ff. de leg. 1. neque obstat, L. utrum, 9. ff. de assignat. liber. & gloss. in §. 1. inquit de assign. liber. quia ibi ideo quia in uno tantum liberto assignatio non erat necessaria, & sic esset superflua, hic vero etiam in unico filio ad effectum majoriam, & vinculationis bonorum, adhuc uno tantum existente est necessaria.

(2) Aquel seruo. Quia cum talis seruus reperitur in patrimonio testatoris, ille videtur legatus, licet in genere seruus sit legatus, L. si domus, in princ. ff. de legat. 1. facit, L. 3. & ibi expresse not. Bart. ff. de vino. tritii. vel oleo legat. & L. si quis argentum, in prin. ff. in versis. similitudine modo, C. de donat. & ibi not. Bald. quod promittens certam quantitatem frumenti in genere, videtur promittere de suis fundis, si fundos habet: & quod legatum intelligatur de his, quae sunt in domo, seu hereditate adde L. Titia, §. Sempronius, & L. si uxori, & ibi

manda. Mas si embargasse por culpa de la muger, que non quisiessse casar con el, estorce valdria la manda, e seria tenudo el heredero de la cumplir. E esto ha lugar en todas las otras cosas, en que tal condicion como esta fuesse puesta, segun que aqui diximos.

L E Y XXIII.

Quando el fazedor del Testamento manda algun seruo, o otra cosa, en general, cuya deve ser la escogencia.

Generalmente mandando el fazedor del testamento vn seruo a orro, non lo señalan-do, si el fazedor de la manda non auia mas de vno, (1) el heredero deuele dar aquel seruo, (2) o otro tan bueno como el, (3) aquel a quien es mandado. Mas si el testador ouiesse muchos seruos, (4) estonce es en escogencia de aquel a quien fue fecha la manda, (5) de tomar vno de-

Bart. ff. de aur. & argen. legat.

(3) Como el. Fortè debet intelligi, si relictus in patrimonio non possit dari fortè: quia esset mortuus: quia cum homo in genere fuerit legatus, genus perire non potest, L. incendium, C. si cert. pet. Sed contra hoc videtur: quia cum unicuique tantum seruum habebat, perinde videtur ac si in legato illum specificè demonstrasset, L. 1. ff. de liber. & possib. L. fundus qui legatus, ff. de fund. inst. unde si quis legat seruum in genere: & habeat seruos in patrimonio, & illi postea perierint, extinguetur legatum, & ita expressè firmat Raphael. Cuma in dict. leg. legato generaliter, & in leg. si ita legatum, in princ. ead. tit. & Alex. post eum in dict. leg. legato, col. 3. vel dic, quod si talis seruus esset multum expediens hereditati, veluti si erat actor, vel castaldio quem dando totius domus hereditarie aduersionem induceret, ut ff. de officio praesid. L. fin. & L. legato generaliter, in princ. ff. de legat. 1. quod tunc poterit haeres praestare alium aequè bonum, ut hic, facit quod not. Paul. de Castr. in dict. leg. si domus, in princ. ubi quaerit, quid si testator legat domum, & non habet nisi unam, & de illa non est verisimile, quod senserit, quia reliquit filios, qui illum domum ingrediebantur, & ea indigebant, an valebit legatum in illa domo? Et tenet quod non, quod est singulariter notandum, licet Alexand. ibi videatur hoc dictum impugnare, ne legatum domus sit elisorium pro illum tex. tamen in legato serui cessat istud inconueniens, quod esset in domo quae consuevit habere fines facti hominis, & non à natura, ut homo, vel equus.

(4) Muchos seruos. Quid tamen si testator habens plures equos legat dicens, lego titio equum meum? Vide per Bald. in leg. 1. vers. sed quid si testator. C. de verbos. signific. nbi, concludit, quod intelligatur de eo quomo testator habeat in usu per L. si uxori mundus, §. 1. ff. de aur. argen. lega.

(5) Fecha la manda. Concord, cum leg. legato generaliter, ff. de legat. 1. & L. si seruus legatus, §. cum homo, ead. tit. & §. si generaliter, institut. de legat. & ibi per gloss. limita, nisi verba executiva legati diriganter ad heredem, ut si testator dicat, quod haeres det seruum quem legat ingenere: quia tunc haeres erit electio, secundum Bart. in dict. leg. legato generaliter, per L. plane, §. si ita, ff. ead. & per L. qui concubinam, §. 1. ff. de legat. 3. & cum Bart. transit Rapha. Cuma, & alii moder. ibi Anto. & Joan. de Imol. in cap. indicante, de testam. Petrus tamen, & Cynus tenuerunt contrarium, quibus videtur adherere Alex. in dict. leg. legato generaliter. Item limita, nisi testator senserit de certo, non tamen constat de quo, quia tunc electio est haeres, ut in dict. leg. legato generaliter, §. 1. L. si quis à filio, §. si plures, ead. tit. quia tunc est potius declaratio, quam electio.

dellos, qual quisiere. Fuera ende, que non puede escoger el mejor; (6) nin el que fuere Despenfeno, o Mayordomo, del testador: porque es sabidor del fecho de la herencia. Mas si el testador non ouiesse seruo ninguno, estonce en escogencia es del heredero, (7) de le comprar

vn seruo, que sea comunalmente bueno, (8) e dargelo: e lo que diximos del seruo, deue ser guardado en las bestias, (9) e en las otras cosas semejantes, (10) que fuesen así mandadas. Pero si el fazedor del testamento mandasse a otro vnas casaf, (11) e non las señalasse, deue el he-

(6) El mejor. Poterit ergo eligere mediocrem, & etiam pessimum, si voluerit, etiam haere inuito, secundum Joan. de Imol. Paul. & Alexand. in dict. leg. legato generaliter, licet Angel. ibi tenuit contrarium, sed opinio Imol. & aliorum satis probatur in ista L. partitatum, cum dixit, qual quisiere fueras ende que non puede escoger el mejor, not. ergo, quod habens electionem rerum, non potest eligere meliorem, quod fallit ubi duae tantum essent res, super quibus fieri deberet electio: quia tunc melior capi poterit, L. qui duobus, ff. de legat. 1. Bald. in leg. fin. §. 1. C. communia de legat. vers. pone, quod sunt in hereditatem, & procedet, quod hic dicitur: quod non potest legatarius eligere meliorem: etiam si expresse per testatorem electio sit data legatario, secundum gloss. ibi & Bart. & tenet communiter Docto. in leg. 2. ff. de optio. legat. vide etiam per Bald. & Doct. in dict. leg. fin. §. 1. C. communia delegat. & quia in hoc fuerunt opiniones, dicit per concordia, quia, aut testator qui dedit electionem legatario reliquit seruos in patrimonio, quia tunc potest ex virtute electionis expresse legare, eligere meliorem, si vero non reliquit, tunc non potest: & sic procedat opinio gloss. & Bart. in dict. leg. 2. ff. de optio. legat. istam concordiam ponit Imol. in dict. leg. legato generaliter, col. 2. ubi etiam tenet Jason. refert Aretin. & alios modernos ita tenere, Alexand. tamen ibi videtur transire cum dictis Bart. in dict. leg. 2. ff. de optio. legat. nullam faciens mentionem de ista concordia Joan. de Imol. & mihi magis placet, ut indistinctè procedat, quod legatarius non eligat meliorem, siue à testatore, siue à lege detur electio cum testator dando electionem legatario, de his seruis, vel iumentis, quae habet in patrimonio, exprimat, quod tacite de iure inest: ideo nihil debet operari, L. hac verba, cum similibus, ff. de legatis 1. L. non velle, C. de fideiussor. propter auctoritatem tamen Imol. & aliorum, tu magis cogita, & facit pro opinione contra Imol. quia etiam si electio expresse detur à testatore haeredi, non possit eligere pessimum: sed debet adhuc eligere mediocrem, ut in leg. haeres generaliter, ff. de legatis 1. ergo idem debet esse, si detur legatario, quod non possit eligere meliorem, & adverte, quod ista locum habent, ubi electio datur legatario, vel haeredi in his rebus, quarum aliquam expedit potius non habere, ut est in seruis, vel iumentis, vel similibus, in rebus vero inanimatis quarum nulla inutilis est legatario: tunc in legato dubio comprehenditur, & censetur legata minima res, L. apud Julianum, §. Sejo, ff. de legatis 1. L. numis, ff. de legatis 3. L. semper in obscuris, ff. de regulis juris, Doct. communiter in dict. leg. legato generaliter, §. 1. in legatis tamen piis id intelligitur, quod majus est non quod minus, L. Titia, §. Sejo, & ibi Bart. not. ff. de aur. & argen. legat. Abb. in dict. capite. indicante, colum. fin. ubi etiam Barb. num. 12. hanc asserit communem opinionem, Bald. tamen novell. in tractatu de dote, parti. 6. in 73. privilegio, dubitat de hoc, & vult contrarium motus ex tex. in dict. §. Sejo, ubi consulens ponderat consuetudinem donorum quae in templo illo ponebantur, quia erant tantum, vel aurea, vel argentea, & disponit, quod debebat esse argentea, & sic ille text. potius probat contrarium, imò, quod id quod est minus, debeatur, hoc idem tenet Decius, in leg. semper in obscuris, ff. de reg. jur. qui ad istam partem ponderat cap. ex parte de censibus, & certe, dict. §. Sejo, multum urget pro opinione Bald. novell. prout communiter habemus, in libris. Si tantum illa L. aliter debet haberi, prout ex castigacionibus Holoandri,

L. illa legitur, & tradit Didacus à Covarruvias in relectione sua in dict. cap. indicante, text. erit expresse pro contraria opinione, quam Barb. asserit communem: mihi satis est persuasum, quod ista materia restituere debeat in iudicis arbitrio, qui attendat qualitate legantis, & Ecclesiae cui legatur, hoc enim, si legans sit pauper homo, vel multos filios habens, quibus oportet hereditatem relinqui, nonne tunc potius etiam in legato pio iudicabitur id comprehendendi, quod est minus, quam quod majus? Arg. cap. fin. 17. quaestione ultim. & bene facit ad hoc pulchrum, dictum Bald. in leg. 1. versis. sed pone quod testator, C. de verb. signific. ubi quaerit si testator legavit equum suum armatum: quem tamen testator diversis modis armavit: nam quando ibat ad torneamenta, ponebat sibi phaleras, id est ornamenta cum perlis, & auro, quando vero accedebat ad praelium ponebat phaleras de corio, & respondeat quod minores, vel mediocres debebantur, quia tenere medium est viri prudentis, & legis à sapientibus instituta, ut in leg. qui lancem, ff. de aur. & argen. legat. nisi propter extimiam nobilitatem testatoris atque legatarii amplius presumatur, ut ff. de donatio. L. filius, & L. uxori, in fin. ff. de legatis 3. L. plenum, §. equitii, ff. de usu, & habitum, hoc etiam expresse tenet Bald. in leg. 3. C. de furt. ad fin. versis. extra notat. ubi dicit, quod legatarius mandat in Ecclesia unum calicem, neque exprimit pretium, neque materiam, quod intelligitur de calice honorabili, secundum consuetudinem illius Ecclesiae, & facultates testatoris: quia in relictis incertis ad pias causas, semper est connexum tacite arbitrium boni viri, argu. L. fideicommissa, ff. de fideicommissa. libert. allegat etiam ad hoc, dict. leg. Titia, §. Sejo.

(7) Del heredero. Adde L. bujusmodi, §. si cui homo, cum ibi not. ff. de legat. 1. & L. Titia testamentum, §. 1. ff. de aur. & argen. legat. gloss. in dict. leg. legato generaliter, quae tamen non allegat dicta jura, & vide per Bart. in leg. 4. ff. de vind. tritii, vel ole. legat. quod limita, nisi verba executiva legati à testatore prolata diriganter, seu sint relata ad legatarium, ut si dixisset, quod legatarius recipiat sibi seruum, vel bovem, quem in genere legat, ut dixi supra in gloss. super verbo, a quoniam fue fecha la manda, vide ibi.

(8) Bueno. Et sic non potest dare pessimum: sed mediocrem, ut hic, & in leg. si haeres generaliter, 110. ff. de leg. 1.

(9) Bestias. Veluti equis, vel aliis iumentis, bobus, vel aliis similibus, & quid si dixit, lego equum meum, cum plures haberet? Dixi supra, in gloss. super parte. El mejor.

(10) Semejantes. Quae habeat terminos à natura, sicut homo, equus, vel bos, secundum Bart. in leg. si domus, in principio, ff. de legat. 1. secus ergo erit si legatur laux, vel scutella, seu quid simile inanimatum, quod facti hominis fines habere consuevit, ut in dict. leg. legato generaliter, in fin. & per gloss. in cap. indicante, de testam. & not. in leg. qui lancem, ff. de aur. & argen. legat. neque in his haeres cogetur eligere mediocrem, sed potest dare id quod est minimum gloss. & communiter Doctores in dict. leg. legato generaliter, ubi latè per Jas. quid autem si testator, qui legavit scutellam, vel vestem nullam scutellam, vel vestem habeat in patrimonio? Alberic. tenet in leg. si domus, in princ. ff. de legatis 1. quod tunc non valet legatum, nisi ex aliquo adjuncto possit constare ad quod possit terminari, vel referri, vide ibi per eum, & quae dico inferius, in gloss. proxima.

(11) Vnas casaf. Idem est dicendum, si legaret fundum:

heredero darle vnas casas, de las del testador, qual quisiere: (12) e si non ouiesse mas de vnas casas, (13) aquellas mismas deve entregar, a aquel a quien fuessen asi mandadas. E si por auentura, el fazedor del testamento non ouiesse casas ningunas, estonce el heredero non es tenudo de comprar otras; ante dezimos, que non vale tal manda, (14) ca semeja, que lo fizo por elcarnio, mas que por otra cosa: e lo que diximos de las casas, ha lugar en todos los otros edificios, (15) que fuessen asi generalmente mandados a otri.

En que manera deve ser dado el gouerno, a aquellos a quien es mandado en el Testamento. Gouernos mandan dar los fazedores de los testamentos a otros, que non dizen quanto, nin en que manera los deuen dar los herederos: en tal caso como este dezimos, (1) que si el testador, que mando gouernos a otro, era viado en su vida (2) de dar cierta quantia de pan, o de dinero, por gouerno, a aquel a quien fizo la manda, tenudo es el heredero de darle otro tanto. E si por auentura non daua como cosa cierta, estonce deue dar, segun quel ome fuere (3) aquel a quien fuesse fecha la manda del gouerno, e segun fueren los

dom: nam habet debet dare unum fundum ex his, quæ testator reliquit: unde quod hic disponitur in domo, habet etiam locum in fundo in genere legato, ita vult gloss. relata ad text. in leg. si domus, ff. de legat. 1. de qua ista sumpta est, & hoc tenent Jacob. de Aren. Petrus, & Cynus Bald. Raphael. Joan. de Imol. Paul. de Castr. & Alexand. ibi, & ita intelligunt, L. cum post, §. gener. ff. de iur. dot. contra gloss. ibi licet opinionem gloss. in §. gener. sequantur, Bart. Angel. & Imol. in leg. ita stipulatus, in octava oppos. ff. de verborum obligat. & Angel. in dist. leg. si domus, ut sic differentia inter legatum fundi, & domus: sed magis placet prima opinio, eo quia testator videtur sensisse de uno ex suis fundis, & in eo modo & forma, prout erat in usu testatoris. Quid autem si legaret planetam, vel vestem, vel quid simile? Vide quæ dixi supra in gloss. proxima ad finem, contra id tamen, quod ibi dixi, tenet Paul. de Castr. in dist. leg. si domus, in principio dicens hoc esse durum, & vult, quod in aliis rebus, a domo generaliter legatis, legatum valeat, & intelligatur, secundum consuetudinem regionis; L. si seruis plurium, §. fin. ff. de legat. 1. L. Titia, §. 1. ff. de aur. & argen. legat. illud tamen quod in dist. gloss. dixi tenetur communitur, & tenet gloss. in leg. quod in rerum, §. fin. ff. eod. in verbo eam, limita tamen, nisi legatum esset pium, ut dixi supra in gloss. super parte, el mejor. Allegando, Bald. in leg. 1. C. de verbor. significati, & pro opinione Paul. de Castr. videtur facere ista L. partitarum quatenus ad finem dicit, quod dicta in domo procedant in aliis ædificiis, & non extendit ad res mobiles in genere legatas, quæ fines habeant factio hominis, & certe dura videtur illa communis opinio, quod legatum sit derelictorium, sicut est in domo, siquis in genere vestem leget alicui, vel capiam, vel quid simile.

(12) Qual quisiere. Concordi. cum dist. leg. si domus, in principio, si tamen testator duas habebat domos, unam in domicilio: aliam extra, legasse intelligitur illam, quam habebat in domicilio, argumen. L. qui conditio, §. 1. ff. de condit. & demonstr. secundum Bald. in dist. leg. si domus, in principio, & sequitur ibi Alexand.

(13) Casas. Nor. istam L. & videtur satis rationabile arg. L. 2. ff. de liber. & post, & L. fundus qui locatus: ff. locati, & facit ista L. contra id quod dixit Paul. de Castr. in dist. leg. si domus, in principio, de quo dixi supra in gloss. super parte, el mejor. quando testator reliquisset domum, & unicam tantum habebat, quam filii ejus heredes indigebant, quod illa non sit fanda, & quod legatum non valeat: nam hic probatur contrarium, & contra Paul. tenet Alex. in dist. leg. si domus, ad fin. principii, & in dist. leg. legato generaliter, & bene: unde de filiis aliam sibi domum acquirere ad conducent, nisi aliter de mente testatoris appareat. Nota conferunt ad quæstionem, testator habens duos filios fecit maiorem in primogenitum de certis rebus, & postea edificavit magnam domum, quam dicebat, quod volebat eam pro maiora, & deinde in suo testamento dixit, quod lega-

bat filio secundo domum non designans quam domum: nam si constat de voluntate patris, quod dictam domum voluit esse maiorem legatum domus in secundo filio erit derelictorium per dist. leg. si domus, in princ. si de hoc non constaret, deberet domus dari secundo filio per istam, & illam legem, nota etiam, quod si testator fecit maiorem de domo sua in qua habitabat venient etiam domus alienæ quæ erant appendices istius domus, Bart. in leg. præditi, §. qui domum, ubi & bonus text. ff. de legat. 3. ubi etiam habetur de horto, & vid. per Alex. consil. 26. vol. 4. & Joan. Cirier. in tract. primogenituræ, lib. 2. q. 4. & Andream Tiracellum in tractat. de nobilitate, & jure primogenitorum, quest. 73.

(14) Non vale tal manda. Limita, nisi testator daret legatario electionem de domo, quam velit: nam tenet etiam, si nullas domos testator in patrimonio reliquerit, tenet legatum per L. Titia, §. 1. in fine, ff. de aur. & argen. legat. & tenet Alberic. post Nicho. de Neapo. in dist. leg. si domus, in princ. limita etiam, secundum Paul. de Castr. in dist. leg. si domus, in principio, quod non habeat locum in legato habitacionis in genere: quia licet testator nullas reliquerit habitaciones in patrimonio debet præstari habitatio, secundum qualitatem legatariorum, & tenebitur hæres solvere pensionem talis domus, per text. in leg. cum antiquitas, C. de ususfruct. quod multum ibi exaltat Alexand. dicens, quod multi dixissent contrarium.

(15) Otrou edeficio. Nota bene, & adde gloss. in dist. leg. quod in rerum, §. fin. in verbo eam, quæ hoc exemplificat in navi.

Legatis alimentis, sine quantitate præstabantur sicut testator consuevit: & si non consuevit, secundum legatariorum personam, & facultatem hereditatis. Hoc dicit.

(1) Dezimos. Sumpta est ista L. à L. si cui annuum, ff. de ann. legat. & à L. cum alimenta, ff. de aliment. & cibari. legat. in principio.

(2) Usado en su vida. Quid si est diversitas in usu, nam aliter præstabat tempore mortis, aliter antea? Dic, quod inspicitur tempus mortis, L. melia, §. 1. ff. de aliment. & cibari. legat. & an comprehendit hoc legatum ea quæ non ordinariæ, sed extraordinariæ testator solitus erat præstare? Vide L. Scio, §. medico, ff. de ann. leg. & vid. quod notabiliter per illam L. consuluit Oldradus consil. 129. incipit in quæstione, qua quæritur, an illud, quod solitum est præstari Archidiacono, &c. & quod etiam per illam L. not. in consil. 216. incipit circa primum articulum, an obitus inmensæ facultatis computentur.

(3) Qual hombre fuer. Nam pro modo ætatis: quia aliter puero, & aliter iuveni, vide L. cum unus, §. fin. ff. de aliment. & cibari. legat. aliter mulieri, & aliter rusticis, dist. leg. si cui annuum, & tradit Joan. de Platea in leg. super creandis, C. de iure fisci. lib. 10.

los bienes (4) que heredo del testador.

Como aquel a quien es mandada escogencia de alguna cosa, non se puede arrepentir, despues que la ouiesse escogido.

Escogencia otorgan los testadores a las vegas, das a algund ome, que escoja de dos cosas, que el testador manda en esta manera, dezimos, que si Parida VI.

(4) Los bienes. Adde L. cum alimenta, ff. de aliment. & cibari. legat. & limita, ut in casu, L. cum unus, §. fin. ff. eod. & Leges, quæ dicunt, quod alimenta, quæ que debent moderari, secundum facultatem patrimonii, ut in leg. juri alimentorum, ff. ubi pupil. educar. debent intelligi non respectu valoris, sed respectu reddituum, L. Imperator, in fin. & ibi notat Bart. ff. ad Trebell. & in dist. l. jus alimentorum, in princ. unde si fructus non sufficiunt ad alimenta, non propterea hæres tenebitur immobile vendere, ut est textus singularis in leg. qui bonis, versic. dummodo, ff. de cessio. bonor. quem ad hoc dicit singulare Joan. de Plat. in leg. super creandis, in fin. C. de iure fisci, lib. 10. illam etiam leg. ad hoc dixerunt singularem Bald. & Angel. in locis relatis per Alexand. in dist. leg. Imperator, in 4. nota, quod tamen limitatis secundum Joan. de Imola in dist. leg. Imperator, quando debentur alimenta alteri, quam illi, qui est futurus dominus bonorum: nam si debeantur tali futuro domino, possent fieri alienatio, & valeret per leg. 1. §. mulier, ff. de vent. in possess. mit. & sequitur Alexand. ibidem, & potest induci ad maiorem bonæ, ut tali casu non obstat prohibicio alienationis possent vendi, facit autem res qua, C. communia de legat. ubi Bart. contra gloss. ibi, item, si tractaretur de alienatione servis hæreditatis, si fructus non sufficiunt, possunt vendi corpora hæreditatis, L. divus, ff. de petitio. hæredi. ubi hoc notat Angel. limita etiam in casu authenticæ, contra rogatus, ubi etiam Ang. C. ad Trebell.

Optioe alicuius rei legata, legatarius semel eligens non potest variare, sed si legerit in optioe tertio eo intra annum non eligente, eliget legatarius. Hoc dicit.

(1) Arrepentir. Concor. cum leg. servi electione, in princ. ff. de l. 1. & L. apud Augustinum ff. de optio. legat. & sic habes, quod non licet variare electione semel facta, & planè procedit in ultimis voluntatibus, quæ non debent esse in pendenti, l. fin. ff. communia prædicto, secus vero est in contractibus, l. si quis stipulatus sit fidei, & l. cum qui certarum, §. fin. ff. de verbor. obligat. & intelligit istam L. quando electio valuit: nam si non: poterit variare, l. 2. ff. de optio. legat. & requisita ut electio teneat: ponit gloss. in dist. l. servi electione, in princ. ubi per Bart. & Doctores, & an possit variari ab eo, qui habet potestatem eligendi ex relicto, seu ex litteris ad beneficia? Vide per gloss. in cap. gratia, de rescriptis, lib. 6. ubi deciditur, quod non, & ibi Joannem Andr. in novella, & an facta electione liceat variare? Vide in cap. publicato, de electio. & quæ tradit Alexand. in dist. leg. servi electione, in princ. in colum. fin. ubi etiam vide quid in declaratione judiciali, & an quod disponitur in dist. cap. publicato, procedat in aliis officiis, quæ deseruntur per electionem: vide per Abb. in cap. penul. de postula. prela. & in cap. cum inter canonicos, colum. fin. de electione. & de compromissis ad eligendum, adde Abb. in capit. causam, que, de electione. & an postulatione præsentata superiori, vel postulato, habeat locum poenitentia? Vide textum & ibi Abb. in decimo not. in cap. bone, quarto, de postula. prela. & per Bald. in leg. 2. colum. 6. C. de servit. & an pater, qui recepit emphyteosim pro se, & uno filio nominato, possit postea variando alium nominare? Vide Bald. in l. 1. colum. fin. C.

escogere vna vez para si alguna cosa de aquellas que el testador le ouiere mandado, que non se puede despues arrepentir; (1) maguer quiera dexar aquella que escogio, e tomar otra. Mas si la escogencia de la cosa que mandasse a otri el fazedor del testamento, fuesse puesta en aluedrio, o en mano de otro, si este aral a quien fuessse otorgado poder de la escogier, non la escogiere fasta vn año, non pudiendo, o non queriendo, del año en adelante (2) la puede escogier aquel a quien fue

per quas person. nob. acquiri. & qui elegit viam contractus, non potest postea redire ad viam distractus, vel è contra, L. commissoria, & ibi Bald. C. de pactis, inter emptor. & vendit. L. 38. titul. 4. partit. 5. & quando in electione rerum alternativè debitarum admittatur variatio, vide dist. leg. si quis stipulatus sit fidei, ff. de verborum obligationib. & l. qui ex pluribus, & dist. l. cum qui certarum, §. 1. eod. titul. & ibi Bart. & an quod semel approbavi, possim postea reprobare, vel è contra? vide per Bart. in leg. quo enim, §. Julianus, ff. rem rat. habe. & l. si cui simpliciter via, & ibi Paul. de Castr. ff. de servit. & vide etiam quod habetur in leg. 21. titul. 9. 7. partit. & in leg. fin. tit. 2. lib. 6. ordin. regali, & de libello semel declarato, vide, quod notat Bald. in leg. fin. colum. 3. C. de codic. not. etiam, quod non potest variare, qui jam elegit locum, ubi conveniret eum, qui sibi erat obligatus respondere, omni loco, vide Bald. in l. fin. §. sed & si quis, C. communia de legat. & an qui noluit recipere, quod sibi offerbatur, possit postea poenitere? Vide Bald. in l. si plures, colum. fin. C. de conditio. insert. & de executor testamenti, qui renuntiavit officio. Vide per Bald. in l. debent, C. de fideicommissa. liberta. qui tenet, quod possit poenitere, si Episcopus assentiat, & nota, quod in casibus, in quibus permittitur variatio, non permittitur, nisi semel, Bald. in aurbent. habita. colum. 5. C. ne filius pro patre tradit, Alexand. in leg. fin. ex toto, §. fin. ff. de legatis, 1. Rochus in tract. de jur. patronatus, Char. 7. colum. 4. quod post jus quæsitum alteri, non liceat variare, vide Abb. ut supra, in dist. cap. bona, 4.

(2) Del año en adelante. Adde L. fin. §. 1. C. communia de legat. & facit ista L. ad quæstionem, quod si mulier det marito facultatem eligendi unum ex filiis ad maiorem per eam institutam, vel meliorem unum ex eius filiis, quem maritus elegerit, quod si maritus non eligat intra annum, quod sit exclusus a tali electione, & si post annum eligat, vel nominet filium, quod talis electio, vel nominatio non teneat, sed contrarium est verum: quia quando datur electio personarum, non finitur anno facultas ad hoc data sed durat perpetuo, quousque lis contestetur super tali electione, ut tenet Bart. in dist. leg. final. §. 1. per text. in leg. cum quidam, ff. de legatis secundum, ubi etiam Joannes de Imol. neque in isto casu Bald. in dist. leg. final. §. 1. colum. 4. versic. quero testator. dicit contrarium, imò si rectè inspicatur, vult idem: dicit enim, quero testator reliquit uni ex familia, quem maritus elegerit, an post annum electio remaneat hæredi? Respon. non, ut ff. de legatis 2. L. cum quidam, quæ lex intelligitur, quando legatur amico, vel consanguineo: secus si legatur piæ causæ, puta, uni Monasterio, quod tunc elegerit, non post annum, devolvitur Episcopo, qui est legitimus executor ad piæ causas tantum, in aliis autem causis non est repetere legitimum executorem, ut supra de Episcopis, & Clericis. L. nulli, hæc sunt verba Bald. & sic potius sentit, quod in casu extra causas electio, elapso etiam anno, remaneat apud testamentum, ex quo à jure non datur legitimus executor, & eius negligentia: quinimò, & in sic relicto ad piæ causas, etiam elapso anno ante interpellationem, per litem contestationem, facultas eligendi durat, secundum Bartol. in dist. leg. cum quidam, & alios, quos refert Jason. in dist. §. 1. Angelus tamen ibi in eo, quod attinet ad